

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**КОТИС НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА**

**УДК 330.341.42**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ СЕКТОРУ ДОМАШНІХ  
ГОСПОДАРСТВ**

**Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством**

**АВТОРЕФЕРАТ**

дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата економічних наук

**Тернопіль – 2011**

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Тернопільському Національному економічному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

- Науковий керівник:** доктор економічних наук, професор  
**Мельник Алла Федорівна**, Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України,  
завідувач кафедри державного і муніципального управління
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор  
**Мартякова Олена Володимирівна**, Інститут економіки промисловості НАН України,  
завідувач відділом проблем економічного регулювання соціальних процесів на виробництві
- кандидат економічних наук  
**Черненко Світлана Миколаївна**, Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,  
старший науковий співробітник

Захист відбудеться «8» вересня 2011 року о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 Тернопільського національного економічного університету за адресою: м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, корпус 11, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46004, м. Тернопіль, вул. Бережанська 4.

Автореферат розісланий «\_\_\_» серпня 2011 року.

**Вчений секретар**  
спеціалізованої вченої ради,  
к.е.н. доцент

**О.П. Дудкіна**

### ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Трансформаційні процеси у суспільстві докорінно змінили умови функціонування усіх секторів національної економіки. Ступінь адаптації до ринкових умов господарювання проявляється у результатах діяльності сектору домашніх господарств, рівні життя та добробуті населення, закріпленні соціально-економічних змін у суспільстві. Ринкові перетворення зумовили істотні структурні зрушення у секторі домашніх господарств, висунули нові вимоги до їх економічної поведінки, розширили поле діяльності, до певної міри активізували виконання домогосподарствами властивих їм функцій споживання, заощадження, інвестування, відтворення населення, змінили соціально-економічні засади їх функціонування. У нових умовах господарювання, сектор домашніх господарств виступає власником і постачальником економічних ресурсів. Адже володіючи основними факторами виробництва, значна частина домогосподарств здійснює господарську діяльність, тобто продукує товари та надає послуги як самостійний виробник.

Зазначене підкреслює актуальність проведення всестороннього вивчення особливостей функціонування сектору домашніх господарств як основної складової ринкової економічної системи, комплексного дослідження проблем організаційно-економічного механізму його розвитку.

Питання про місце і роль домогосподарств були предметом наукового аналізу багатьох дослідників. Вперше домогосподарство описується у трактатах древньогрецьких філософів Ксенофонта та Арістотеля. Базові аспекти функціонування домашніх господарств були сформовані класиками економічної науки Г. Беккером, Л. Вальрасом, Г. Гессеном, Е. Гідденсом, Ф. Енгельсом, Дж. М. Кейнсом, К. Ланкастером, Т. Мальтусом, К. Марксом, А. Маршалом, К. Менгером, Дж. Мінсером, В. Парето, А. Пігу, Р. Поллаком, Д. Рікардо, Ж.Б. Сеєм, Є. Слуцьким, А. Смітом, Дж. Ходжсоном, Т. Шульцем. Варто виділити присвячені цій проблемі праці Дж. Колдуелла, Ф. Модільяні, П. Самуельсона, Е. Тоффлера.

Значну увагу вивченню різних аспектів функціонування домогосподарств приділяють сучасні вітчизняні науковці І. Боднар, О. Гладун, С. Злупко, Т. Кізима, Е. Лібанова, М. Литвак, В. Мандибура, А. Мельник, О. Мартякова, Н. Можайкіна, І. Осипова, С. Панчишин, А. Ревенко, М. Савлук, Н. Федірко, С. Черненко, С. Юрій та ін. Серед зарубіжних вчених даною проблематикою займаються С. Барсукова, В. Жеребін, Н. Манохіна, А. Олейник, В. Радаєв, А. Романов, А. Сурінов, С. Тютюнникова, К. Чабану та ін.

Незважаючи на значний обсяг матеріалів з даної проблематики у науковій літературі, залишаються поза увагою дослідження сектору домашніх господарств як сукупності інституційних одиниць національної економіки та організаційно-економічного механізму його розвитку.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційна робота виконана згідно з планом наукових досліджень Тернопільського національного економічного університету у рамках держбюджетних тем кафедри державного і муніципального управління «Дослідження методологічних засад державного регулювання економіки на макро- і мезорівнях» (номер державної реєстрації 0104U000406) – підрозділ 4.5. «Дослідження методологічних засад розвитку сектору домашніх господарств»; «Формування концептуальних основ модернізації суспільного сектора економіки в умовах глобальних змін» (номер державної реєстрації 0107U002608) – підрозділи 4.2. «Реформування системи охорони здоров'я», 4.4. «Вплив трансформаційних процесів на розвиток домашніх господарств», 5.4. «Механізм ціноутворення при наданні платних послуг суспільним сектором»; «Інституційне забезпечення структурних трансформацій в національній економіці» (номер державної реєстрації 0110U001205) – підрозділ «Прогнозування та моделювання розвитку сектору домашніх господарств у структурі національної економіки».

**Мета та завдання дослідження.** Мета дисертації – обґрунтування теоретико-методологічних засад організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств як сукупності інституційних одиниць національної економіки та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо підвищення його ефективності. Для досягнення цієї мети були визначені та вирішені такі завдання:

- узагальнити теоретичні підходи до розгляду сектору домашніх господарств як складової національної економіки для вивчення його сутності, місця, ролі та функціонального навантаження в економічній системі;

- визначити інституційні засади організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств для систематизації методів, функцій та інструментарію цього механізму;

- окреслити методологічну базу та інструментарій дослідження сектору домашніх господарств як складової економічної системи та організаційно-економічного механізму його розвитку;

- здійснити аналіз стану та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств, його продуктивності та ефективності як сукупності інституційних одиниць економічної системи, з метою виявлення причин, які гальмують цей розвиток;

- провести системний аналіз чинного організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств для ідентифікації його результативності, визначення напрямків коригування та формування рекомендацій щодо удосконалення функціонально-цільової структури такого механізму;

- оцінити інституційне забезпечення організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств та окреслити напрямки його покращення;

- здійснити прогнозування та моделювання розвитку домогосподарств з метою визначення цільових орієнтирів їх підтримки та вибору ефективного інструментарію регулювання розвитку сектору домашніх господарств;

- удосконалити функціональні механізми регулювання розвитку домогосподарств з метою активізації їх участі у суспільному відтворенні, оптимізації заощаджень і споживчих витрат та вдосконалення регулювання доходів домашніх господарств.

**Об'єктом дослідження** виступають процеси функціонування та розвитку сектору домашніх господарств.

**Предметом дослідження** є теоретичні та прикладні засади організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств.

**Методи дослідження.** Для об'єктивного дослідження функціонування сектору домашніх господарств та організаційно-економічного механізму його розвитку у дисертаційній роботі використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Серед основних – метод системного аналізу (при оцінці місця сектору домашніх господарств і його взаємозв'язків у системі національної економіки, при розробці класифікацій домогосподарств з точки зору виконуваних ними функцій); структурно-функціональний аналіз (при дослідженні функціонального навантаження сектору домашніх господарств у системі національної економіки, виявленні змін у динаміці розвитку об'єкта дослідження, визначенні їх вектора); групування і класифікації (для систематизації напрямків розвитку сектору домашніх господарств); економіко-математичного та статистичного аналізу (для оцінки тенденцій розвитку та економічної ефективності функціонування сектору домогосподарств у економічній системі); метод економіко-математичного моделювання (для здійснення прогнозних оцінок та визначення тенденцій розвитку сектору домашніх господарств).

**Наукова новизна дисертаційної роботи** полягає у теоретичному обґрунтуванні організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств у системі національної економіки та виробленні науково-практичних рекомендацій щодо регуляторного впливу на цей розвиток. Основні положення дисертації, які визначають наукову новизну, полягають у наступному:

*вперше:*

- з позицій системного підходу дано оцінку структурних елементів організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств в економічній системі, до яких віднесено: механізми саморозвитку, самозабезпечення та механізми зовнішнього впливу. В контексті цього запропоновано низку індикаторів для діагностики ефективності такого механізму, які можуть бути використані в макроекономічному аналізі розвитку секторів національної економіки, а саме: обсяги випуску товарів і надання послуг, створення валової доданої вартості, валовий змішаний та валовий

наявний доходи, обсяги кінцевих споживчих витрат, валові та чисті заощадження сектору домашніх господарств;

- обґрунтовано концептуальні підходи до активізації участі сектору домашніх господарств у суспільному відтворенні та до побудови ефективної його взаємодії з іншими секторами економіки з позицій ресурсних і споживчих можливостей домогосподарств;

*удосконалено:*

- критеріальні підходи до класифікації та типологізації домогосподарств, зокрема, на відміну від існуючих, запропоновано використання таких критеріїв: ефективність виконання домогосподарствами притаманних їм функцій; адаптація до соціально-економічних змін; соціальна приналежність і зайнятість на ринку праці за статевими ознаками їх членів, в результаті чого виділено такі типи домогосподарств: продуктивні, низькопродуктивні, непродуктивні; домогосподарства, які змінюють свою належність до певних соціальних груп, і, які постійно перебувають в одній соціальній групі; домогосподарства традиційного та гнучкого типу; активні, креативні, адаптивні, консервативні, пасивні домогосподарства;

- функціональні механізми державної підтримки розвитку сектору домашніх господарств, які на відміну від діючих, що носять фрагментарний характер, є комплексною системою управлінських дій, методів, засобів впливу на їх економічну активність і соціальну захищеність, і які запропоновано застосовувати на засадах впровадження диференційованого підходу до розв'язання даної проблеми;

- систему статистичних оцінок розвитку сектору домашніх господарств, на основі чого можливе удосконалення процесу прийняття управлінських рішень щодо підтримки розвитку сектору і прогнозування соціально-економічних процесів у державі, зокрема, шляхом забезпечення якості статистичної продукції, в першу чергу, на основі вибору типології домогосподарств і їх класифікації, комплексного використання інформації з різних джерел, впровадження нових модулів для опитування домогосподарств, комплексного матеріального забезпечення проведення статистичних обстежень;

*набули подальшого розвитку:*

- понятійно-термінологічний апарат дослідження розвитку сектору домашніх господарств, зокрема запропоновано авторський підхід до визначення категорій «домогосподарство» та «сектор домогосподарств»;

- методичні підходи до прогнозування та моделювання розвитку сектору домашніх господарств, зокрема, побудови прогнозів динаміки розвитку сектору домашніх господарств у СНР, багатofакторної моделі, яка описує причинно-наслідкові зв'язки, що впливають на формування сукупних ресурсів домогосподарств, прогнозів структурних змін за джерелами, які формують сукупні ресурси і витрати сектору домашніх господарств за основними напрямками, моделі оптимізації споживання та заощаджень домогосподарств, на основі яких здійснено поглиблений аналіз стану сектору домашніх господарств з метою передбачення можливих варіантів розвитку даного сектору та вибору ефективного інструментарію його регулювання.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в тому, що сформульовані у дисертації теоретичні підходи та науково обґрунтовані практичні результати, узагальнений досвід щодо організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств створюють підґрунтя для розробки і реалізації ефективної державної соціально-економічної політики на макро- та мікрорівнях.

Результати дослідження щодо проблем статистичного забезпечення комплексної оцінки сектору домашніх господарств та запропоновані напрямки вдосконалення методів статистичного аналізу домашніх господарств враховані та використовуються у практичній роботі Головного управління статистики у Тернопільській області: при підготовці аналітичних матеріалів та формуванні статистичної звітності; для визначення та прогнозування чинників, які впливають на розвиток домогосподарств області (довідка №12/1-7-115 від 23.12.2010 р.). У практичній діяльності Тернопільської районної ради використовуються рекомендації для удосконалення політики регулювання доходів та підвищення рівня життя домогосподарств як важливого суб'єкта національної економіки, при здійсненні оцінки ефективності соціальної політики, при розробці і реалізації програм соціально-економічного розвитку району (довідка № 01-14/12 від 7.02.2011 р.).

Окремі результати дисертаційного дослідження використовуються у навчально-методичному процесі Тернопільського національного економічного університету, зокрема при викладанні дисциплін «Національна економіка», «Соціальна відповідальність менеджменту» (довідка № 126-06/2216 від 5.04.2010 р.).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до розв'язання проблем, що виникають у організаційно-економічному механізмі розвитку сектору домашніх господарств. Усі результати дослідження здобуті самостійно, а з наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційному дослідженні використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача. Авторський внесок в опубліковані колективні роботи конкретизовано у списку публікацій.

**Апробація результатів дисертації.** Результати дисертаційної роботи обговорені та позитивно оцінені на міжнародних науково-практичних конференціях, наукових семінарах, зокрема: «Трансформація механізмів державного регулювання економіки в умовах викликів глобалізації» (Тернопіль, 2006 р.), «Макроекономічна політика в Україні: проблеми науки та практики» (Харків, 2007 р.), «Стратегия и тактика развития производственно-хозяйственных систем» (Республика Беларусь, Гомель, 2007 р.) «Проблеми розвитку суспільного сектору економіки в умовах трансформаційних змін (Тернопіль, 2007 р.), «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (Тернопіль, 2008 р., 2009 р., 2010 р., 2011 р.), «Управлінські аспекти підвищення національної конкуренто-спроможності» (Сімферополь, 2008 р.), «Модернізація технологій управління в системі державної служби та служби в органах місцевого самоврядування» (Тернопіль, 2009 р.), «Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін» (Тернопіль, 2009 р.), «Удосконалення функціональної діяльності державної служби як складової інституційного забезпечення структурних трансформацій в суспільстві» (Тернопіль, 2010 р.), «Соціум. Наука. Культура» (Київ, 2011 р.), щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ТНЕУ (Тернопіль, 2005-2011 р.).

**Публікації.** За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано 18 наукових праць (з них 5 у фахових виданнях) загальним обсягом 8,1 д.а., з яких особисто автору належить 5,9 д.а.

**Структура та обсяг роботи.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаної літератури і викладена на 240 сторінках. Основний текст становить 200 сторінок, наведений список використаних літературних джерел з 260 найменувань займає 20 сторінок та 11 додатків розміщено на 20 сторінках. Дисертація містить 39 таблиць та 19 рисунків (з них 9 займають окремі сторінки).

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження функціонування сектору домашніх господарств у національній економіці» узагальнено теоретичні підходи до розгляду сектору домашніх господарств як складової економічної системи; визначено суть організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств; окреслено методологічну базу та інструментарій дослідження механізмів управління та регулювання розвитку сектору домашніх господарств.

Узагальнення концептуальних підходів до дослідження домогосподарств дозволило визначити домогосподарство як інституційну одиницю, яка складається з однієї особи або групи осіб, котрі спільно проживають у житловому приміщенні або його частині, повністю або частково об'єднують свої доходи і активи, колективно виробляють і споживають товари та послуги, володіють і розпоряджаються власністю і доходом, вступають в економічні відносини з іншими інституційними одиницями, несуть відповідальність за свої дії та рішення перед законом. На думку автора, сектор домашніх господарств – це сукупність інституційних одиниць (домогосподарств), які окрім виконання традиційних функцій споживання, заощадження, інвестування, відтворення населення, виступають власниками і постачальниками економічних ресурсів та володіють факторами виробництва, здійснюють господарську діяльність, тобто продукують товари та надають послуги як самостійні виробники.

Для з'ясування місця та ролі сектору домашніх господарств у економічній системі, використано секторальний підхід, який дозволив класифікувати сектори економіки за критеріями

здійснюваних ними функцій та ресурсних джерел, здійснити вивчення домогосподарств як сукупності інституцій, їх взаємодії з іншими секторами та впливу на економіку в цілому. У дисертації обґрунтовано доцільність дослідження сектору домашніх господарств, у першу чергу, з макроекономічної точки зору. Сектор домашніх господарств з цих позицій розглядається як сукупність підсекторів: роботодавці, самостійно зайняті працівники, наймані працівники, одержувачі доходів від трансфертів. Як і інші сектори економічної системи, він має специфічний склад інституційних одиниць (індивід, група осіб, сім'я, некорпоративні підприємства) та специфічні функції (задоволення власних потреб, виробництво товарів та послуг), а також особливі джерела ресурсів (заробітна плата, доходи від власності, трансферти, проценти, прибутки від реалізації товарів та послуг).

Між секторами економічної системи відбувається постійний кругообіг ресурсів, продуктів, доходів та витрат. Сектор домашніх господарств у цих процесах є основним (базовим елементом) учасником на усіх ринках: на ринку праці – як працедавець; на фінансовому ринку – як учасник операцій з цінними паперами, готівкою; на споживчому ринку – як споживач товарів і послуг; на ресурсному ринку – як власник і продавець ресурсів.

З метою поглибленого вивчення місця і ролі сектору домашніх господарств у суспільному відтворенні обґрунтовано необхідність його дослідження також з позицій мікроекономічного підходу, що актуалізувало проблему класифікації домогосподарств. Відповідно до того, з якою ефективністю домогосподарства виконують притаманні їм функції, а саме – споживчу, заощаджувачу, виробничу, інституційно-виробничу та виробничо-трудова, тобто до їх внеску у функціонування економічної системи, домашні господарства у дисертації поділено на: продуктивні, коли при виконанні своїх основних функцій домогосподарство забезпечує власний добробут та сприяє прогресу економічної системи загалом; низькопродуктивні, коли виконується більша частина необхідних для підтримки життєдіяльності функцій, проте таке функціонування не впливає на ринкову систему; непродуктивні, коли реалізуються лише кілька основних функцій, і таке господарство є бар'єром на шляху ефективного функціонування економічної системи. За умови врахування соціально-економічних, політичних, психологічних факторів впливу на сектор домашніх господарств, запропоновано розширити традиційну класифікацію домогосподарств за такими ознаками: 1) соціальної приналежності – домогосподарства, які змінюють свою належність до певних соціальних груп (багаті, забезпечені, малозабезпечені), домогосподарства, які постійно перебувають в одній соціальній страті (групі); 2) зайнятості на ринку праці за статевими ознаками його членів – домогосподарства, де первинною є чоловіча зайнятість на ринку праці (традиційного типу), домогосподарства, у яких на ринку праці зайняті члени жіночої статі і частина їх жіночих обов'язків перекладається на чоловіків (гнучкого типу); 3) адаптації до соціально-економічних змін: активні, креативні домогосподарства, члени яких швидко генерують власні нові ідеї та стратегії виживання, готові до змін; адаптивні домогосподарства, де члени реально сприймають зміни та поступово пристосовуються до них; консервативні домогосподарства, у яких зміни та інновації важко сприймаються; пасивні домогосподарства, члени яких не реагують на соціально-економічні зміни.

Домінуючий характер типів домогосподарств у складі сектору визначає організаційно-економічний механізм його розвитку. Останній трактується у дисертації як сукупність організаційних, економічних і соціально-правових дій, що забезпечують ефективну реалізацію його функцій і представляють собою складну систему взаємодії домогосподарств як інституційних одиниць між собою, з інституційним середовищем інших секторів економіки, в тому числі з сектором державного управління, сукупність елементів організаційної підтримки (організація процесу розвитку, управлінські відносини, суб'єкти регулювання) та елементів функціонально-цільової підтримки (прогнозування, моніторинг, стимулювання, регулювання, контроль), які у сукупності дозволяють забезпечити динамізм цього розвитку та досягнення цілей домогосподарствами.

У зв'язку з тим, що домогосподарства знаходяться під впливом ринкових сил, циклічності розвитку, змін народногосподарської кон'юнктури та кон'юнктури окремих ринків (товарного, споживчого, фінансового тощо), організаційно-економічний механізм розвитку сектору домашніх

господарств у дисертації трактується як поєднання двох основних складових – механізму саморозвитку (саморегулювання, самозабезпечення), що передбачає цільову, функціональну підсистему та підсистему забезпечення, та механізму зовнішнього втручання з відповідними підсистемами, який виступає як механізм багатосуб'єктного регулювання з боку органів державної влади, ринкової інфраструктури та громадських організацій.

Складність та полісистемність сектора домашніх господарств як суб'єкта національної економіки обумовила доцільність комплексного підходу до вивчення організаційно-економічного механізму його розвитку та залучення окремих елементів із кількох теоретико-методологічних підходів дослідження, зокрема, синтезу неінституціонального, кейнсіанського напрямків дослідження, здобутків представників нової економіки, теорії соціального розвитку та інших течій сучасної економічної думки. Водночас найбільш продуктивним, на думку автора, є інституціональний аналіз, який надав можливість вивчити внутрішню структуру сектора домашніх господарств, різноманітні аспекти взаємозв'язку сукупності інституцій у системі національної економіки, вплив зовнішніх факторів та неекономічних чинників на розвиток даного сектора.

У другому розділі «Аналіз стану та організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств в Україні» здійснено оцінку стану та тенденцій розвитку сектору домашніх господарств; проведено діагностику чинного організаційно-економічного механізму його розвитку; оцінено інституційне забезпечення організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств.

Здійснений у дисертації макроекономічний аналіз сектору домашніх господарств дозволив констатувати, що його діяльність суттєво відрізняється від інших секторів економіки. Сектор домашніх господарств виступає власником і постачальником економічних ресурсів, проте, його внесок у створення валового внутрішнього продукту (ВВП) порівняно із іншими секторами економіки невеликий. Аналіз динаміки частки валової доданої вартості секторів економіки (ВДВ) у ВВП показав, що частка ВДВ сектору домашніх господарств зросла з 16,8% у 2000 р. до 17,7% у 2009 р. Упродовж 2000-2009 рр. на сектор домашніх господарств припадало у середньому 65% валового наявного доходу. Після перерозподілу доходів, інституції сектору домашніх господарств отримують ще й додаткові засоби (трансферти), тому їх наявні ресурси значно збільшується. На сектор домашніх господарств припадає основна частка споживчих видатків у вітчизняній економіці, тоді як частка їх заощаджень незначна (табл. 1).

Таблиця 1

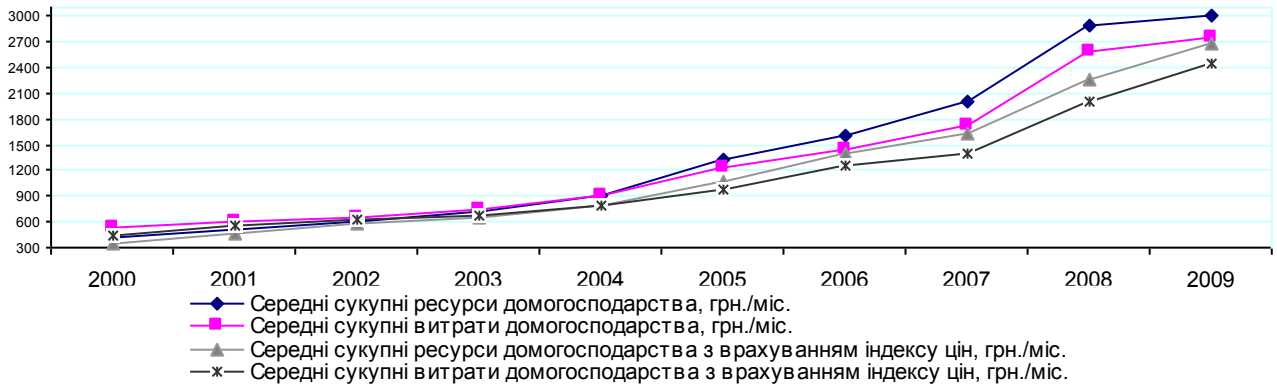
**Внесок сектора домогосподарств у розширене відтворення національної економіки за 2000-2009 рр.**

Стадії розширеного відтворення	Показники	Частка сектору домашніх господарств, %			
		2000	2003	2006	2009
Виробництво	Валова додана вартість	16,8	15,6	15,7	17,7
Розподіл первинних доходів	Валове сальдо первинних доходів	65,8	66,0	64,7	67,8
Перерозподіл доходів	Валовий наявний дохід	57,1	59,1	66,0	71,8
	Валовий скоригований наявний дохід	70,7	71,6	78,0	85,6
Споживання	Кінцеві споживчі видатки	72,2	72,6	75,2	75,3
Заощадження	Валове заощадження	10,9	22,5	64,2	54,2

Здійснений мікроекономічний аналіз розвитку домашніх господарств, дозволив відслідкувати діяльність домогосподарства як окремої інституції, і виявити основні тенденції його розвитку, економічну поведінку, потенціал, та причинно-наслідкові зв'язки, що їх обумовлюють. Аналіз, проведений за період 2000-2009 рр., засвідчив сталу тенденцію до зменшення кількості домогосподарств та їх середнього розміру. У 2009 р. в Україні нараховувалось 17096,8 домогосподарств. Середній розмір домогосподарства у 2009 р. склав 2,6 осіб проти 2,8 у 2000 р. Найбільш поширеними протягом 2000-2009 рр. є домогосподарства, у складі яких перебуває 2 особи. Помітна також тенденція до зменшення частки домогосподарств, які складаються з чотирьох і більше осіб, яка становила у 2000 р. – 29,5%, а у 2009 р. – 23,0%. Збільшується кількість домогосподарств без дітей (56,4% і 62,2% у 2000 р. та 2009 р. відповідно).



Важливими показниками для дослідження розвитку сектору домашніх господарств є розміри і структура доходів домогосподарств, а також розміри і структура витрат. Дані обстеження домогосподарств упродовж 2000-2009 рр. показують збільшення їх сукупних ресурсів, що є свідченням позитивного впливу змін у політиці соціального захисту. Найвагомішими факторами їх зростання були: підвищення розмірів оплати праці (з 41% у 2000 р. до 48% у 2009 р.), пенсійних виплат, стипендій та соціальних допомог. Таке збільшення сукупних ресурсів домогосподарств позитивно вплинуло на їх середньомісячні сукупні витрати та сприяло певному скороченню диференціації населення за рівнем добробуту, забезпечило збільшення їх купівельної спроможності, дозволило покращити структуру харчування та умови життя (рис. 1).



**Рис. 1. Динаміка сукупних ресурсів та сукупних витрат домогосподарств у 2000-2009 рр.**

Економічною базою розвитку сектору домашніх господарств є наявність у домогосподарств прибутково-майнового потенціалу (багатства), яке включає: нерухомість (земельні ділянки, різновиди будівель і споруд); фінансові активи (грошові вклади, цінні папери, страхові поліси, готівка, дорогоцінності); майно (сучасні товари довготривалого використання). Результати аналізу, проведеного за період 2000-2009 рр., засвідчили покращення забезпеченості домогосподарств окремими товарами тривалого користування, забезпечення земельними ділянками, зростання фінансових активів. Проте згідно даних 2005-2009 рр., значна частка домашніх господарств (41,5%) залишається недостатньо забезпеченою житлом (житлова площа двох з п'яти домогосподарств нижча санітарної норми), характерним явищем є зношеність житла, недоступність значної частини суспільних благ та послуг, які надаються суспільним сектором.

Виявлені проблеми обумовили необхідність діагностики сучасного організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств. Проведений аналіз засвідчив, що чинний організаційно-економічний механізм розвитку сектору домашніх господарств характеризується: створенням певних умов для самозабезпечення домогосподарств, розвитку підсобного господарства, підприємництва; активізацією виробничої функції; домінуванням неформальної виробничої діяльності та пропозиції факторів виробництва на відповідних ринках (зайнятість у інших секторах економіки); активізацією трудової міграції (в т.ч. нелегальної); диверсифікацією трудової діяльності, частина якої спрямовується на забезпечення власного відтворювального механізму; наявністю трьох типів активізації домогосподарств (отримання доходу у сфері оплачуваної зайнятості, грошовий і немонетарний обміни між домогосподарствами, виробництво продуктів харчування в середині домогосподарства), серед яких домінують два останні, які зорієнтовані на скорочення видатків і перерозподіл доходів; зростанням ролі ринкового регулювання розвитку домогосподарств у зв'язку із активізацією їх участі у формуванні конкурентного середовища на ринку споживчих товарів та послуг; трансформаційними змінами у системі державного регулювання у зв'язку з скороченням соціальних зобов'язань та зниженням державної підтримки.

Проведений аналіз чинного організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств засвідчив, що державне регулювання життєдіяльності сектору домашніх господарств певною мірою пом'якшує негативні наслідки ринкового розподілу доходів. Це відбувається, головним чином, на основі регулювання низки соціальних стандартів та податково-

трансфертної політики. Аналіз соціальних стандартів в Україні показав глибокі диспропорції: розмір неоподаткованого мінімуму, що мав би дорівнювати мінімальній зарплаті, є набагато нижчим за її фактичний рівень, що практично знівелювало стимулюючу функцію заробітної плати. Чинний механізм надання домогосподарствам безготівкових пільг характеризується низкою недоліків: пільги надаються без належного врахування рівня доходу домашніх господарств; основна частина пільг надається привілейовано, не виконує функцію соціального захисту бідних домогосподарств і призводить до неефективного витрачання бюджетних коштів; значна кількість задекларованих пільг для різних категорій населення (35% населення України у 2010 р.) не відповідає фінансовими можливостями держави; пільгове обслуговування домогосподарств (житлово-комунальне господарство, громадський транспорт) негативно впливає на фінансове становище організацій та підприємств, які його здійснюють, через лише часткове відшкодування вартості цих послуг з бюджету; відсутні облік та обмеження користування безкоштовними послугами, що призводить до їх надмірного споживання та зловживань.

Проведене у дисертації дослідження засвідчує, що недосконалою є податкова система, зокрема, податкове навантаження на трудові доходи домогосподарств. З новим податковим законодавством, прогресивна шкала оподаткування доходів домогосподарств є ефективною та справедливою, однак не виключається можливість тінізації економіки.

Аналіз зрізів інституційного забезпечення розвитку сектору домашніх господарств: організаційного забезпечення (система суб'єктів регулювання, центри функціональної відповідальності), законодавчої бази, державних цільових програм та інформаційного забезпечення, засвідчив, що у сучасній практиці воно носить фрагментарний характер, стосується окремих сфер розвитку сектору домашніх господарств і має недостатньо чітку цільову орієнтацію. Проведена оцінка статистичної бази розвитку домогосподарств ідентифікувала низку нерозв'язаних проблем: якості статистичної продукції та інформації; адекватності інформаційно-комунікаційних технологій сучасним вимогам управління; типології об'єктів вибіркового обстеження.

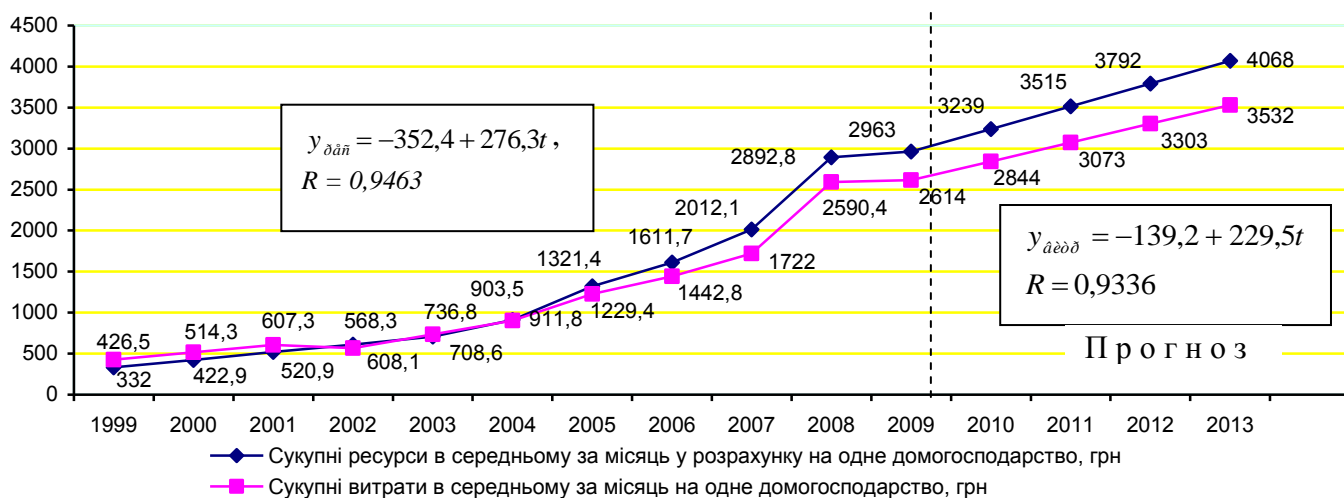
У третьому розділі «**Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств**» здійснено прогнозування та моделювання розвитку сектору домашніх господарств; запропоновано механізми активізації участі сектору домашніх господарств у суспільному відтворенні; окреслено напрямки оптимізації споживчих витрат і заощаджень сектору домашніх господарств.

У контексті моделювання спрогнозовано динаміку розвитку сектору домашніх господарств у системі національних рахунків, побудовано багатofакторну модель, яка описує причинно-наслідкові зв'язки, що впливають на формування сукупних ресурсів домогосподарств, розроблено прогноз структурних змін за джерелами, які формують сукупні ресурси і витрати сектору домашніх господарств за основними напрямками. Це дозволило здійснити поглиблений аналіз стану сектору домашніх господарств з метою передбачення можливих варіантів його розвитку та вибору ефективного інструментарію регулювання.

На основі розрахункових прогнозних значень основних статей системи національних рахунків побудовано окремі рахунки сектору домашніх господарств на 2011-2013 рр. Так, зокрема, на основі рахунку виробництва здійснено прогнозну оцінку динаміки частки сектору домашніх господарств та виявлено причини, які стримуватимуть їх розвиток. Рахунок утворення доходу дозволив отримати прогнозну інформацію та зробити аналітичні узагальнення щодо можливих рівнів оподаткування та субсидування домашніх господарств, отриманого змішаного доходу, рівня зарплатомісткості валової доданої вартості. Оцінка структури чистих доходів дозволила виявити основні тенденції в розподільчих процесах, визначити структурні зрушення в розподілі доходів, дослідити зміни ефективності використання живої праці в часі (на основі аналізу співвідношення темпів зміни валової доданої вартості або ВВП і оплати праці), вивчити галузеві особливості динаміки оплати праці і співвідношення темпів оплати праці і прибутку. Це дало можливість дослідити зміни фундаментальної пропорції національної економіки: між кінцевим споживанням і заощадженнями. Разом з тим, дані рахунків дозволили виявити залежність споживання від інших чинників, які характеризують середню і граничну схильність домогосподарств до споживання і заощадження.

Значення проведених розрахунків полягає в отриманні прогнозної інформації для вироблення і прийняття відповідних управлінських рішень в напрямі нарощення споживчих можливостей домогосподарств. Це обумовило необхідність прогнозування обсягів сукупних ресурсів домогосподарств, які, по-суті, визначають їхній споживчий потенціал, і прямо або опосередковано впливають на економічне зростання і динаміку ВВП. Такий прогноз у дисертації був побудований на основі використання лінійної багатофакторної моделі, в основу якої покладено виявлення причинно-наслідкових зв'язків між результируючою ознакою та системою домінуючих факторів, які на неї впливають. Виявлено, що суттєвий вплив на формування сукупних ресурсів домогосподарств мають: зростання обсягів ВВП, видатків держбюджету на соціальні цілі, середній розмір призначеної місячної пенсії та середньомісячної заробітної плати.

Прогнозування структурних співвідношень в сукупних доходах і видатках домогосподарств спрямовувалося на виявлення динаміки середньомісячних обсягів сукупних ресурсів та витрат одного домогосподарства та причин, що стримують формування раціональної структури доходів і витрат домогосподарств, яка б відповідала стандартам розвинутих країн (рис. 2).



**Рис.2. Прогноз динаміки середньомісячних обсягів сукупних ресурсів та витрат одного домогосподарства**

Оцінка динаміки змін основних структурних пропорцій як за джерелами формування сукупних ресурсів, так і за напрямками їх використання в прогнозованому періоді дозволила констатувати, що у середньостроковій перспективі будуть зберігатися структурні деформації як в доходах, так і у витратах домогосподарств.

В контексті необхідності формування найбільш оптимальної або раціональної за певних умов структури сукупних доходів домогосподарств у дисертації були розроблені точкові прогнози, які вибудовувалися на основі внесення у виявлену залежність оптимізаційного значення таких основних факторів, як частка оплати праці і підприємницької діяльності, що відповідають стандартам розвинених країн. Доведено, що оптимізація структури доходів в сукупних ресурсах домогосподарств має стати основним напрямом державної політики як в сфері доходів домогосподарств, так і у сфері стимулювання розвитку підприємницької діяльності.

Здійснені прогнозні оцінки розвитку домогосподарств засвідчили, що за рахунок потенціалу саморозвитку за даних інституціональних умов сектор домашніх господарств не зможе займати належне місце у системі національної економіки, яке відповідає взірцю європейських країн. Це вимагає зосередження уваги, в першу чергу, на активізації участі сектору у суспільному відтворенні, удосконаленні механізмів підтримки життєдіяльності домогосподарств, оптимізації їх споживчих витрат і заощаджень.

Для активізації участі сектору домашніх господарств у суспільному відтворенні визначено необхідність використання таких інструментів: створення ефективного інституту фінансового посередництва в організації залучення домогосподарств до інвестиційного процесу; інтенсивна підтримка активної поведінки домогосподарств на фінансових ринках; розвиток інвестиційного

потенціалу домашніх господарств; розширення небанківського сегменту фінансового ринку; реформування соціальної сфери, системи оплати праці у напрямку підвищення її рівня та узгодження з продуктивністю, узгодження зростання оплати праці із її детінізацією; удосконалення системи страхування; підтримка підприємництва, виробничої діяльності економічно перспективних домогосподарств, розвиток сімейного бізнесу; оптимізація оподаткування; регулювання відносин власності на землю.

У контексті розв'язання проблеми оптимізації споживчих витрат і заощаджень у дисертації здійснений обрахунок граничної схильності домогосподарств до споживання та заощадження, а також кредитування, який дозволив проаналізувати динаміку цих показників за роками та обґрунтувати вибір критеріїв державної політики стимулювання споживання та посилення заощаджувального потенціалу сектору домашніх господарств у майбутньому (табл.2).

Таблиця 2

## Динаміка схильності домогосподарств до споживання, заощадження та кредитування

Рік	Наявний дохід, млрд. грн.	Платоспроможний попит, млрд. грн. (С)	Заощадження та кредитування, млрд. грн.		Відношення до ВВП приросту		Відношення вкладів до кредитів, разів	Гранична схильність до споживання	Гранична схильність до заощадження	Гранична схильність до кредитування
			вклади, млрд. грн.(S)	кредити, млрд. грн.	вкладів, %	кредитів, %				
2000	96,6	94,4	6,8	1,0	1,5	0,2	6,9	0,898	0,102	1,2
2005	898,3	885,4	74,8	35,7	7,5	4,7	2,1	0,634	0,366	21,7
2006	363,6	375,1	108,9	82,0	6,3	8,5	1,3	0,487	0,513	68,9
2007	461,9	481,3	167,2	160,4	8,1	10,9	1,0	0,415	0,585	78,3
2008	629,1	625,7	217,9	280,5	5,3	12,6	0,8	0,646	0,354	33,4
2009	661,9	655,2	214,0	241,3	5,4	-3,0	0,9	0,801	0,199	18,8
2010	841,6	830,8	275,0	209,6	5,5	-2,8	1,3	0,659	0,341	18,1

Зважаючи на сформовані тенденції схильності домогосподарств до споживання та заощадження, прораховано очікувані обсяги їх кінцевих витрат на придбання товарів і послуг, а також обсяги заощаджень. На кінець 2011 р. і на 2012 р. очікуватимуться такі обсяги кінцевих споживчих витрат ( $C_{2011} = 849,2$  млрд. грн.;  $C_{2012} = 915,2$  млрд. грн.) та заощаджень ( $S_{2011} = -301,2$  млрд. грн.;  $S_{2012} = -315,8$  млрд. грн.). На основі розрахункових даних, зроблено висновок, що темпи приросту споживання домогосподарств в 2012 році будуть більш динамічними (7,7 %), ніж заощаджень (4,48%).

З метою визначення можливих напрямів оптимізації витрат домогосподарств та підвищення їх заощаджувального потенціалу побудовано кореляційну матрицю, яка дала можливість виявити та оцінити тісноту зв'язків між базовими агрегатами, які характеризують розвиток зазначеного сектору економіки у період 2001-2010 рр. Поведений аналіз факторів, які впливають на рівень заощаджень домогосподарств, засвідчив, що їх обсяги та динаміка залежать, передусім, від темпів приросту наявних доходів та наявних готівкових коштів в обігу поза банками, або неорганізованих заощаджень, які в умовах кризових явищ 2008-2009 рр. мали помітну тенденцію до зростання, що пояснюється низькою довірою домогосподарств до фінансових інституцій країни, песимістичними очікуваннями щодо стабілізації економічної ситуації, низькими відсотковими ставками за банківськими депозитами.

Зроблено висновок, що за даних інституціональних умов має суттєво підвищуватись роль державних органів в стимулюванні домогосподарств до заощаджень, зокрема, шляхом: підвищення фінансового потенціалу домогосподарств через активізацію їх економічної поведінки, посилення стимулюючої функції податків, розширення легальних джерел додаткових доходів, підтримки підприємницької діяльності; реалізації механізмів соціального захисту населення; повернення довіри домогосподарств до фінансового сектору економіки, управління ризиками та мінімізації трансакційних витрат в умовах кризи та нестабільності економічного розвитку; розвитку системи страхування заощаджень та гарантування збереження вкладів; створення мотиваційних передумов до заощадження.

Виявлені вузькі місця у співвідношенні «споживання – заощадження», а також у формуванні споживчих витрат (суттєві відмінності між рівнем споживчих витрат найбільш і найбагатших

домашніх господарств; деформацію структури споживчих витрат в бік вуглеводнонасиченої системи харчування; зростання витрат на продовольчі товари у сумарній структурі споживчих витрат домогосподарств; посилення загрози відхилення у найбільш децильну групу для багатодітних домогосподарств; відставання фактичних рівнів споживання продовольчих товарів від науково обґрунтованих норм). Доведено доцільність оптимізації структури споживчих витрат, виходячи в орієнтації на: необхідність підвищення сукупного доходу на одне домогосподарство; максимальне досягнення науково обґрунтованих норм харчування; приведення рівня споживання домогосподарств з дітьми до середніх показників; зниження розриву між рівнями споживання найбільш та найбагатших децильних груп. Запропоновано структурно-логічну модель розв'язання завдань оптимізації структури споживчих витрат домогосподарств, яка представлена як послідовність реалізації системних заходів держави, спрямованих на зниження диференціації населення, подолання бідності, підвищення рівня життя та досягнення відповідного рівня добробуту. Така модель передбачатиме поєднання завдань оптимізації структури витрат з механізмами регулювання, наявними ресурсами та можливостями їх забезпечення, очікуваними результатами реалізації прийнятих рішень та рівнем досягнення поставлених цілей.

### **ВИСНОВКИ**

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та визначено напрямки розв'язання наукової проблеми з обґрунтування організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств, розроблено практичні рекомендації щодо підвищення його ефективності. Результати дослідження дозволяють зробити наступні висновки.

1. Сектор домашніх господарств – сукупність інституційних одиниць (домогосподарств), які крім реалізації традиційних функцій споживання, заощадження, інвестування, відтворення населення, виступають власниками і постачальниками економічних ресурсів. Володіючи факторами виробництва, значна частина домогосподарств здійснює господарську діяльність, тобто продукує товари та надає послуги як самостійний виробник. Сектор домашніх господарств як одна з основних складових економічної системи, перебуває у постійних взаємозв'язках з державним та іншими секторами економіки. Така співпраця базується на взаємній рівності зусиль, чіткості, прозорості та узгодженості рішень і дій, доступності до інформації.

2. Організаційно-економічний механізм розвитку сектору домашніх господарств визначається характером економічної системи, рівнем розвитку ринкових відносин і представляє собою складну систему взаємодії домогосподарств як інституційних одиниць між собою, сектору домашніх господарств з інституційним середовищем інших секторів економіки, в тому числі з сектором державного управління, сукупність елементів організаційної структури та елементів функціональної структури, які у поєднанні дозволяють забезпечити динамізм цього розвитку та досягнення цілей домогосподарствами.

3. Проведений макро- та мікроекономічний аналіз засвідчив, що вклад сектору домашніх господарств у процеси виробництва, розподілу та перерозподілу доходів, споживання і заощадження у національній економіці постійно збільшується, попри однозначну тенденцію до зменшення кількості домогосподарств, зменшення їх середнього розміру, активізацію виїзду за кордон. Це обумовлено активізацією виробничої функції домогосподарств, яка частково носить неформальний характер. Водночас, більш важливою функцією сектору домашніх господарств залишається не виробництво, а пропозиція факторів виробництва на відповідних ринках, диверсифікація діяльності з метою отримання різного виду прибутків за умов невизначеності інституційного середовища. Характерною є більша концентрація наявних доходів у секторі домашніх господарств ніж у секторі фінансових та нефінансових корпорацій, що супроводжується більш високим темпом зростання споживчого попиту над темпом інвестиційного попиту та тенденцією до формування споживчої моделі розвитку.

4. Діагностика чинного організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств засвідчила, що ринкові перетворення відкрили нові способи залучення домогосподарств до системи ринкових відносин, проте, невідповідність кількісних та якісних показників завадила значній частині домогосподарств стати повноправними учасниками економічного кругообігу. Внаслідок низького ресурсного потенціалу домогосподарств, нееквівалентності обміну у системі

національної економіки, несформованості інституційного середовища відбулося викривлення функцій домогосподарств на макрорівні. Обмеження їх участі у суспільному відтворенні спричинило макроекономічні деформації в економічній системі. Посилюється та наповнюється новим змістом внутрішня виробнича функція домогосподарств (спрямованість на виживання), що стала неактуальною у європейських країнах, однак, послаблюється їх відтворувальний, споживчий, заощаджувальний потенціал та зовнішня виробнича функція, що порушує дію класичних механізмів забезпечення макроекономічної рівноваги.

5. Аналіз проблем чинного організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств засвідчив, що для забезпечення ефективного розвитку даного сектору необхідними є: створення певних умов для самозабезпечення домогосподарств – розвитку підсобного господарства, сімейного бізнесу, підприємництва; подальша активізація виробничої функції – виробництва продуктів харчування в середині домогосподарств, диверсифікації трудової діяльності; стимулювання виробничої діяльності та пропозиції факторів виробництва на відповідних ринках; упередження активізації трудової міграції населення (особливо нелегальної); забезпечення умов ринкового регулювання розвитку домогосподарств у зв'язку із активізацією їх участі у формуванні конкурентного середовища на ринку споживчих товарів та послуг.

6. Оцінка інституційного забезпечення організаційно-економічного механізму розвитку сектору домогосподарств свідчить про загальну інституційну незбалансованість національної економічної системи, що, закономірно обмежує здатність сектора домашніх господарств до довгострокової економічної поведінки, породжує стрибки споживчих переваг і очікувань, що порушують макроекономічні пропорції. Основними проблемами інституційного забезпечення визначені: високий ступінь нестабільності соціального середовища, недостатня узгодженість центрів функціональної відповідальності між державними органами, інститутами ринкової інфраструктури та громадськими організаціями у питаннях підтримки сектору домашніх господарств, наявність нових інституційно-правових змін, які не є оптимальними та легітимними для значної частки сектору домашніх господарств, нестабільність правил господарської діяльності, які часто порушуються, інституціоналізація неформальних і правових типів соціальної взаємодії, недосконалість економічних регуляторів розвитку домогосподарств, недостатнє інформаційне забезпечення процесів прийняття управлінських рішень щодо підтримки домогосподарств, нерозвиненість інститутів, які сприяють розвитку домашнього підприємництва. Для розв'язання даних проблем у дисертації внесена низка пропозицій щодо удосконалення економічного механізму регулювання сектору домашніх господарств, механізму взаємодії державних органів, громадських організацій та інститутів ринкової інфраструктури, інформаційного, зокрема, статистичного забезпечення.

7. Прогнозування та моделювання розвитку сектору домашніх господарств, дозволило на основі аналітичних висновків, прогнозних оцінок та припущень, змодельованих сценаріїв розвитку внести пропозиції щодо активізації сектору домашніх господарств у суспільному відтворенні, удосконалення державної підтримки, оптимізації споживання та заощадження.

8. Обґрунтовано доцільність підвищення дієвості державної підтримки домогосподарств, що мають товарний характер виробництва, шляхом виділення державних субсидій на реалізацію регіональних програм розвитку суб'єктів мікробізнесу; селективної підтримки економічно сильних домогосподарств, що дозволить перейти від політики загального протекціонізму до точкового фінансування перспективних форм господарювання; забезпечення правової захищеності зайнятих у сфері домашнього підприємництва; оптимізації оподаткування; розв'язання проблем регулювання відносин власності на землю; якісного розвитку фінансової інфраструктури, що передбачає створення мережі кооперативних банків, кредитних спілок, лізингових та страхових інституцій. Реалізація запропонованих заходів у цьому напрямі та пропозицій автора щодо стимулювання заощаджень домогосподарств дозволить посилити роль сектору домашніх господарств на фінансових ринках, у інвестиційному процесі, підвищить їх конкурентоздатність на ринках товарів і послуг, розширить сукупний попит і сукупну пропозицію.

9. Виявлені деформації у структурі споживчих витрат обумовили необхідність розв'язання проблеми їх оптимізації. Розроблена структурно-логічна модель розв'язку даного завдання

представлена як послідовність реалізації системних заходів держави, спрямованих на зниження рівня диференціації населення та подолання бідності, підвищення рівня життя та досягнення відповідного рівня добробуту. Така модель передбачає поєднання завдань оптимізації з механізмами регулювання, наявними ресурсами та можливостями їх забезпечення, з очікуваними результатами реалізації прийнятих рішень та рівнем досягнення поставлених цілей.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

### **Монографії:**

1. Мельник А.Ф. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін: [монографія]. А.Ф. Мельник, А.Ю.Васіна, Т.Л. Желюк, Н.В. Ціщик – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», – 2009 – 528 с. (особистий внесок – § 3.4. Вплив трансформаційних процесів в суспільному секторі на розвиток домогосподарств (0,5 д.а.), § 3.2. Реформування охорони здоров'я (0,5 д.а.).

### **У фахових наукових виданнях:**

2. Ціщик Н.В. Сектор домогосподарств у сучасній економічній системі: теоретичні та емпіричні аспекти / А.Ф. Мельник, Н.В. Ціщик // Вісник Тернопільського національного університету. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – №3. – С. 7 – 21 (особистий внесок – 0,5 д.а.: аналіз діяльності сектору домашніх господарств як складової економічної системи).

3. Ціщик Н.В. Проблеми комплексної оцінки функціонування домашніх господарств України / Н.В. Ціщик // Наука молода. Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – №13. – С.64 – 68.

4. Ціщик Н.В. Статистичні оцінки у системі інституційного забезпечення розвитку домогосподарств / А.Ф. Мельник, Н.В. Ціщик // Вісник Тернопільського національного університету. – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – №3. – С. 24 – 34 (особистий внесок – 0,4 д.а.: обґрунтовано напрями удосконалення методів статистичної оцінки стану домогосподарств).

5. Ціщик Н.В. Трансформаційні процеси в суспільному секторі економіки як фактор функціонування домогосподарств / Н.В. Ціщик // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки. – Луцьк, 2010. – №20. – С. 29 – 41.

6. Котис Н.В. Теоретико-методологічні основи досліджень сектора домогосподарств у системі національної економіки / Н.В. Котис // Галицький економічний вісник. – Тернопіль, 2011. – №1 (30). – С. 63 – 67.

### **В інших наукових виданнях:**

7. Ціщик Н.В. Проблеми формування доходів сектору домашніх господарств / Н.В. Ціщик // Макроекономічна політика в Україні: проблеми науки та практики: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. – Харків, 2007. – С. 178 – 180.

8. Ціщик Н.В. Improvement of State Regulation Mechanism of Household Sector Incomes / Н.В. Ціщик // Тези доповідей студентського економічного форуму. – Тернопіль, 2007. – С. 10 – 12.

9. Ціщик Н.В. Социально-экономическое значение практического взаимодействия государства и общественного сектора / Н.В. Ціщик // Стратегия и тактика развития производственно-хозяйственных систем: тезисы докладов V международной научно-практической конференции. – Республика Беларусь, Гомель, ГГТУ им. П.О. Сухого, 2007. – С. 88 – 89.

10. Ціщик Н.В. Удосконалення державного регулювання доходів сектора домашніх господарств / Н.В. Ціщик // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: збірник тез доповідей V ювілейної міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – С. 346 – 348.

11. Ціщик Н.В. Удосконалення державного регулювання розвитку сектора домашніх господарств / Н.В. Ціщик // Управлінські аспекти підвищення національної конкурентоспроможності: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. – Сімферополь, 2008. – С. 233 – 235.

12. Ціщик Н.В. Сектор домашніх господарств та інструментарій регулювання його розвитку / Н.В. Ціщик // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: збірник тез доповідей VI ювілейної міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – С. 357 – 359.

13. Ціщик Н.В. Вдосконалення управління процесом паблік рілейшинз в діяльності органів

державної влади та місцевого самоврядування / Н.В. Ціщик // Модернізація технологій управління в системі державної служби та служби в органах місцевого самоврядування: матеріали науково-практичного семінару. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – С. 53 – 56.

14. Ціщик Н.В. Вплив суспільного сектору на функціонування домашніх господарств / Н.В. Ціщик // Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін: збірник матеріалів доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль, 2009. – С. 160 – 164.

15. Ціщик Н.В. Основні проблеми проведення комплексного аналізу стану та тенденцій розвитку домогосподарств України / Н.В. Ціщик // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: збірник тез доповідей Сьомої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – С. 394 – 396.

16. Ціщик Н.В. Удосконалення механізмів підтримки функціонування домогосподарств органами державної влади та місцевого самоврядування в умовах структурних трансформацій у національній економіці / Н.В. Ціщик // Удосконалення функціональної діяльності державної служби як складової інституційного забезпечення структурних трансформацій в суспільстві: матеріали науково-практичного семінару. – Тернопіль, 2010. – С. 129 – 133.

17. Котис Н.В. Сектор домогосподарств як головний суб'єкт національної економіки / Н.В. Котис // Соціум. Наука. Культура: матеріали сьомої всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. – Київ, 2011. – С. 57 – 59.

18. Котис Н.В. Статистичне забезпечення як складова інституційної бази управління розвитком сектора домогосподарств / Н.В. Котис // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: збірник тез доповідей Восьмої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. Частина 2. – Тернопіль, 2011. – С. 261 – 263.

#### **АНОТАЦІЯ**

**Котис Н.В. Організаційно-економічний механізм розвитку сектору домашніх господарств. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2011.

Дисертаційна робота присвячена обґрунтуванню теоретико-методологічних засад організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств та розробці науково-практичних рекомендацій щодо підвищення його ефективності. Узагальнено теоретичні підходи до вивчення сектору домашніх господарств як складової економічної системи. Визначено суть організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств. Окреслено методологічну базу та методичний інструментарій дослідження механізмів управління та регулювання сектору домашніх господарств. Проаналізовано стан та тенденції розвитку сектора домашніх господарств України та чинного організаційно-економічного механізму його розвитку. Оцінено інституційне забезпечення організаційно-економічного механізму розвитку сектору домашніх господарств. Здійснено прогнозування та моделювання розвитку сектору домашніх господарств. Виявлено механізми активізації участі сектору домашніх господарств у суспільному відтворенні. Окреслено напрями оптимізації споживчих витрат і заощаджень сектору домашніх господарств.

**Ключові слова:** домогосподарство, сектор домашніх господарств, організаційно-економічний механізм, інституційне забезпечення, суспільне відтворення, економічна система.

#### **АННОТАЦИЯ**

**Котыс Н.В. Организационно-экономический механизм развития сектора домашних хозяйств. – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Тернопольский национальный экономический университет. – Тернополь, 2011.

Диссертационная работа посвящена обоснованию теоретико-методологических основ организационно-экономического механизма развития сектора домашних хозяйств в национальной экономике и разработке научно-практических рекомендаций по повышению его эффективности. Обобщены теоретические подходы к изучению сектора домашних хозяйств как одной из основных



составляющих экономической системы. Определена сущность организационно-экономического механизма развития сектора домашних хозяйств. Очерчены методологическая база и методический инструментарий исследования механизмов управления и регулирования сектора домашних хозяйств. Проанализированы состояние и тенденции развития сектора домашних хозяйств Украины, его производительности и эффективности как институциональной единицы экономической системы. Проведен анализ действующего организационно-экономического механизма развития сектора домашних хозяйств и его структурных элементов, к которым отнесены: механизмы саморазвития, самообеспечения и внешнего воздействия. Оценено институциональное обеспечение организационно-экономического механизма развития сектора домашних хозяйств. Проведено прогнозирование и моделирование развития сектора домашних хозяйств с целью определения целевых ориентиров его поддержки и выбора эффективного инструментария регулирования развития сектора домашних хозяйств. Разработаны прогнозы динамики развития сектора домашних хозяйств в системе национальных счетов, многофакторная модель, прогнозы структурных изменений по источникам, которые формируют совокупные ресурсы и расходы сектора домашних хозяйств по основным направлениям, модели оптимизации потребления и сбережений домохозяйств. Предложены механизмы активизации участия сектора домашних хозяйств в общественном воспроизводстве. Обоснованы концептуальные подходы к активизации участия сектора домашних хозяйств в общественном воспроизводстве и к построению его эффективного взаимодействия с другими институциональными единицами экономической системы в соответствии с его ресурсными и потребительскими возможностями. Очерчены направления оптимизации потребительских расходов и сбережений сектора домашних хозяйств

**Ключевые слова:** домохозяйство, сектор домашних хозяйств, организационно-экономический механизм, институциональное обеспечение, общественное воспроизводство, экономическая система.

#### ANNOTATION

**Kotys N.V. Organizational and Economic Mechanism of the Household Sector Development. – Manuscript.**

The thesis for the degree of candidate in economics, speciality 08.00.03 – economics and management of national economy. – Ternopil National Economic University. – Ternopil, 2011.

The dissertation is devoted to grounding theoretical and methodological bases of the organizational and economic mechanism of the household sector development and elaboration of scientific and practical recommendations for raising its efficiency. Theoretical approaches to the investigation of the household sector as a component of the economic system are extended. The institutional foundation of the organizational and economic mechanism of the household sector development is qualified. The methodological basis and methodical set of instruments for the disquisition of the mechanisms of management and regulation of the household sector are defined. The analysis of the situation and trends of the household sector development and the effective organizational and economic mechanism of its development in Ukraine is carried out. The institutional support of the organizational and economic mechanism of the household sector development is assessed. The development of the household sector is prognosticated and modeled. The mechanisms of intensification of the household sector's participation in social re-creation are discovered. The tendencies of the household sector consumption and savings optimization are exposed.

**Key words:** household, the household sector, organizational and economic mechanism, institutional support, economic system.